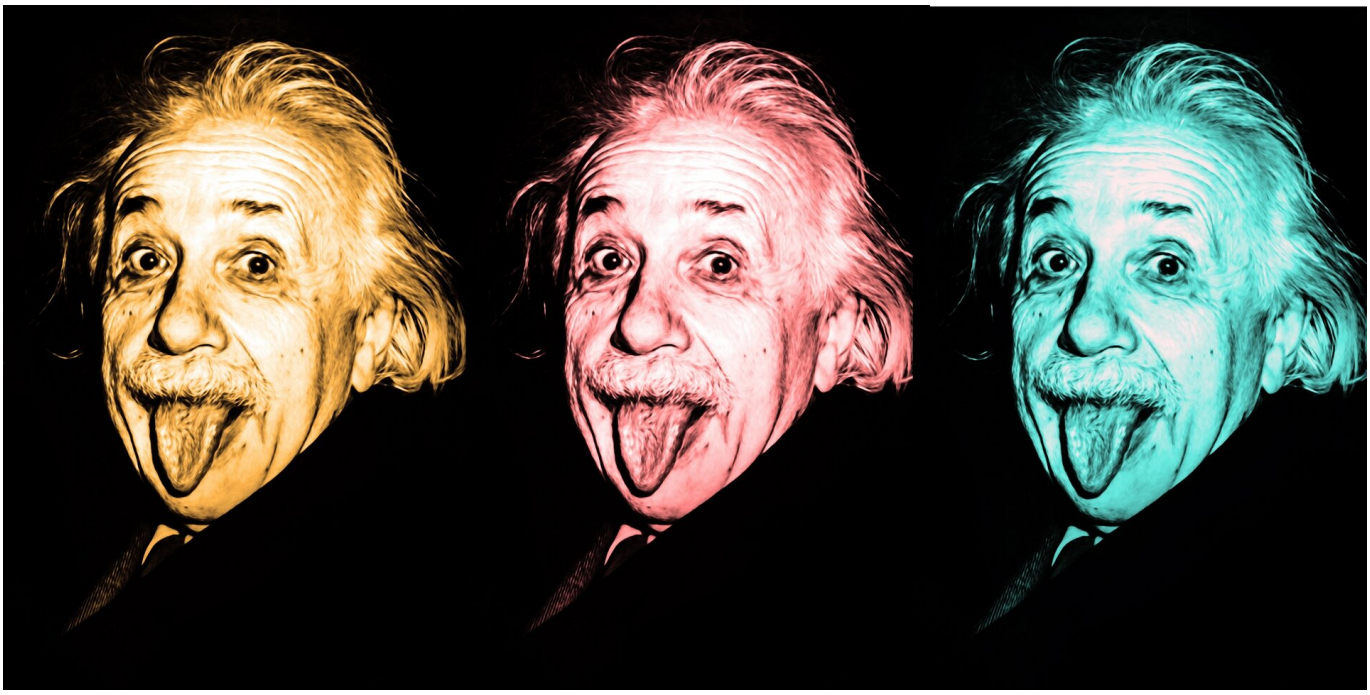

Język mówiony i język pisany

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Mapa myśli
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Dorota Masłowska, *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*, Warszawa 2002.
- Źródło: Marek Krajewski, *Koniec świata w Breslau*, Warszawa 2003.
- Źródło: *Pierwsza piosenka*, [w:] Edward Pasewicz, *Dolna Wilda*, Łódź 2002.

Źródło: dostępny w internecie: Public Domain Pictures, domena publiczna.

Pierwsze skojarzenie, jakie nasuwa się przy terminach „język mówiony” i „język pisany”, dotyczy opozycji mowa/pismo jako form podawczych komunikatu. W gruncie rzeczy powody rozróżnienia języka na pisany i mówiony są znacznie głębsze i istotniejsze. Każda z tych odmian odznacza się szczególnymi cechami językowymi na poziomie słownictwa, spójności, fleksji, składni, części mowy, a także kontekstu sytuacyjnego. Istnieją również wypowiedzi, które sytuują się na pograniczu języka pisanego i mówionego, dotyczy to przede wszystkim komunikacji internetowej.

Twoje cele

- Omówisz różnice pomiędzy językiem pisanym a mówionym.
- Wynotujesz z tekstu cechy języka mówionego.
- Wskażesz we fragmentach współczesnych tekstów literackich cechy charakterystyczne dla języka pisanego i mówionego.
- Przeanalizujesz język memów internetowych.
- Stworzysz własnego mema i przeredagujesz jego tekst zgodnie z wyznacznikami języka pisanego.

Przeczytaj

Język mówiony i język pisany - podstawowe cechy

Współczesna polszczyzna jako język ogólny funkcjonuje w dwóch odmianach – mówionej i pisanej. Podstawową wersją języka ogólnego jest język mówiony. Na początku swojego istnienia każdy język miał charakter oralny, czyli ustny. Dopiero wynalezienie pisma pozwoliło na utrwalanie mowy. Polski język pisany pojawił się w średniowieczu i od tamtej pory ulegał licznym przekształceniom. W początkach piśmiennictwa pismo służyło tylko rejestracji żywej mowy, więc nie było wyraźnych różnic pomiędzy wypowiedzią ustną a pismem. Współcześnie język pisany i mówiony są osobnymi odmianami języka ogólnego, które charakteryzują się zróżnicowanymi cechami w zakresie stylistyki, cech językowych, składni i fleksji, a także kontekstu sytuacyjnego.

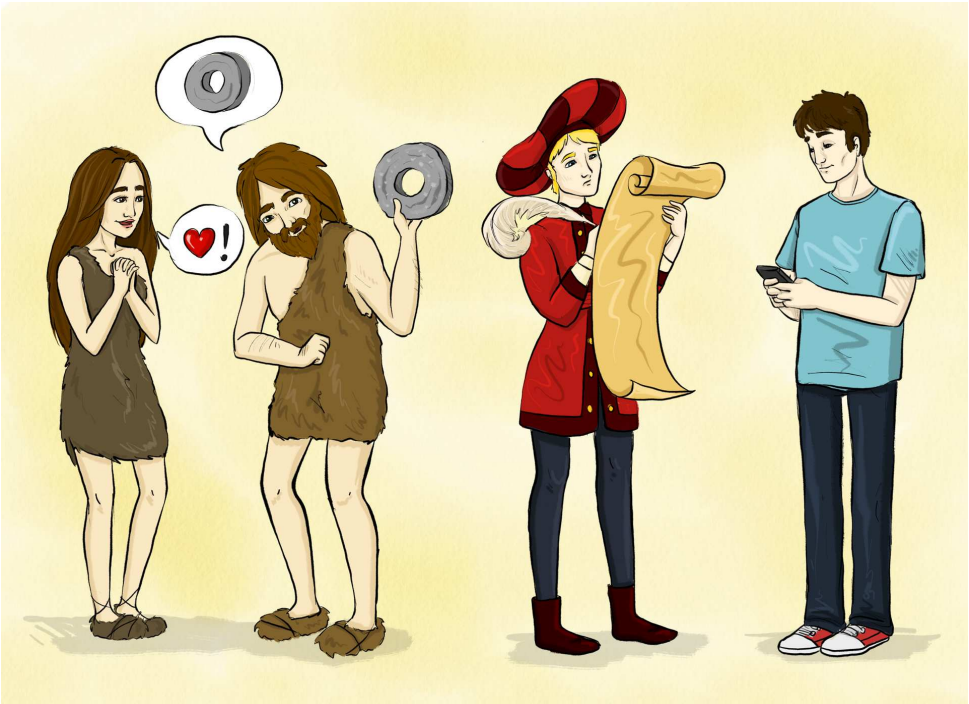

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Język mówiony odznacza się znacznie większą swobodą. Przyczyn jest kilka: doraźny charakter wypowiedzi, brak czasu na zastanowienie, niemożność poprawienia formy komunikatu przed dostarczeniem go odbiorcy, jak również silne osadzenie w kontekście sytuacyjnym, co pozwala na więcej zrozumiałych lub uchwytnych odwołań do tego kontekstu (zaimki, elipsy, aluzje, niedopowiedzenia). Mowa jest siłą napędową zmian językowych, bo to właśnie w języku mówionym, dzięki jego żywiołowości, pojawiają się rozmaite innowacje, od leksykalnych po składniowe.

Reguły i spójność w tekstach pisanych

Teksty pisane mogą mieć zarówno formę oficjalną (np. podania, prace pisemne, oficjalne listy), jak i nieoficjalną (np. prywatne listy, SMS-y, e-maile). Piśmiennictwo oficjalne tworzy tradycję piśmienniczą, z której wywodzą się reguły językowe, a także styl artystyczny. I choć narodził się on z odmiany oficjalnej języka ogólnego, to w literaturze często pojawiają się również teksty stylizowane na mowę potoczną lub takie, w których reguły językowe celowo są nieprzestrzegane. Warstwa językowa stanowi ważny element zamysłu artystycznego, toteż przy interpretacji tekstów literackich należy zwrócić na nią szczególną uwagę. Co do zasady w języku pisanym (zwłaszcza w odmianie oficjalnej) ważne jest konsekwentne przestrzeganie reguł językowych, aby komunikat mógł być zrozumiały dla odbiorcy. Od tekstów pisanych szczególnie oczekuje się poprawności, klarowności, dyscypliny. Jest to ważne, ponieważ wobec braku odniesień do sytuacji komunikacyjnej (znamiennych dla mowy potocznej, jak mimika, gestykulacja, mowa ciała, intonacja, aluzja) - trzeba innych zabiegów, by osiągnąć spójność tekstu pisanego. W dłuższych wypowiedziach występuje podział na wstęp, rozwinięcie, zakończenie, a także na akapity, dzięki czemu autor może wydzielić części tematyczne. Bardzo istotną rolę w tekstach pisanych odgrywają tzw. wskaźniki zespolenia, do których należą nawiązania do tego, co już zostało powiedziane, za pomocą synonimów czy zaimków, np. ***Marek*** *pracuje* ***w korporacji*** *po dwanaście godzin dziennie.* ***Jego*** *siostra jest zdania, że powinien rzucić* ***tę*** *pracę.* Dzięki nawiązaniom zachowuje się wewnętrzną spójność tekstu, ułatwiając tym samym czytelnikowi odbiór.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zapis żywej mowy

Problematyczne w języku pisanym jest to, że nie jest on w stanie oddać wszystkich niuansów języka mówionego. Widać to już na poziomie ortografii: w mowie nie ma żadnej różnicy między dźwiękami zapisywanymi obocznie: ż/rz, u/ó, ch/h, natomiast

niezastosowanie się do reguł pisowni tych znaków stanowi błąd. Podobnie rzecz się ma z interpunkcją, która tylko częściowo odzwierciedla rytmikę wypowiedzi, a z zasady jest logiczno-składniowa. Brakuje w polszczyźnie pisanej oznaczeń akcentu wyrazowego czy akcentu zdaniowego, słyszalnych w tekstach mówionych. Mowa z kolei nie zna takich konwencji języka pisanego, jak wielkie i małe litery, skróty, symbole etc.

W XXI wieku język pisany coraz częściej nie tylko inspiruje się językiem mówionym, ale i ma na niego wpływ. Nieprzeceniona jest tutaj rola internetu. Sieć przestała być „zamkniętym", wirtualnym miejscem, po którym można jakiś czas surfować, a następnie wrócić do rzeczywistości pozawirtualnej; obecnie internet stanowi immanentną częścią życia wielu ludzi. Nic zatem dziwnego, że języki pisany i mówiony zazębiają się coraz silniej. Dla przykładu konwersacje w komunikatorach, takich jak Messenger czy WhatsApp, mimo że podawczo są tekstami pisanymi, mają liczne cechy komunikacji werbalnej, charakteryzującej się znaczną swobodą językową. Z drugiej strony warto zauważyć, że tak popularne w komunikacji internetowej skróty, np. nwm = 'nie wiem', jbc = 'jakby co', to z kolei cecha typowa dla języka pisanego. Niektóre zjawiska językowe w mediach społecznościowych są bliższe mowie żywej niż pisanej bądź celowo są na nią stylizowane, jak chociażby tzw. *shitposting* czy język memów.

Słownik

> **aluzja**
>
> (łac. *allusio*) wzmianka mająca wywołać skojarzenie z czymś, o czym się nie chce lub o czym nie można powiedzieć wprost

> **elipsa**
>
> opuszczenie w zdaniu wyrazu lub wyrazów, których odbiorca może się domyślić

> **innowacja językowa**
>
> nowy element w systemie językowym, może dotyczyć fonetyki, fleksji lub składni

> ***shitposting***
>
> (ang.) publikowanie niskiej jakości tekstów na forach internetowych lub w mediach społecznościowych, najczęściej o kontrowersyjnej treści, których celem jest wywołanie silnej reakcji odbiorców przy niewielkim nakładzie nadawcy

Mapa myśli

Polecenie 1

Przeanalizuj mapę myśli, a następnie zapoznaj się z podanym fragmentem tekstu i zdecyduj, którą z odmian języka ogólnego on reprezentuje – polszczyznę pisaną czy mówioną. Wypisz obecne w tej wypowiedzi cechy charakterystyczne dla wybranej odmiany języka.

Dorota Masłowska

Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną

Najpierw ona mi powiedziała, że ma dwie wiadomości dobrą i złą. Przechylając się przez bar. To którą chcę najpierw. Ja mówię, że dobrą. To ona mi powiedziała, że w mieście jest podobno wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną. Ja mówię, że skąd wie, a ona, że słyszała. To mówię, że wtedy złą. To ona wyjęła szminkę i mi powiedziała, że Magda mówi, że koniec między mną a nią. To ona mrugnęła na Barmana, że jakby co, ma przyjść. I tak dowiedziałem się, że ona mnie rzuciła. To znaczy Magda. Chociaż było nam dobrze, przeżyliśmy razem niemało miłych chwil, dużo miłych słów padło, z mojej strony jak również z niej. Z pewnością. Barman mówi, żebym kładł na niej laskę. Chociaż to nie jest tak proste. Jak dowiedziałem się, że tak już jest, chociaż raczej, że już nie ma, to nie było tak, żeby ona mi to powiedziała w szczere oczy, tylko stało się akurat na tyle inaczej, że ona mi to powiedziała poprzez właśnie Arletę. Uważam, że to było jej czyste chamstwo, prostactwo. I nie będę tego ukrywał, chociaż to była moja dziewczyna, o której mogę powiedzieć, że dużo zaszło między nami różnych rzeczy zarówno dobrych i złych. To przecież nie musiała mówić tego przez koleżankę w ten sposób, że ja się dowiaduję ostatni. Wszyscy wiedzą od samego początku, gdyż ona powiedziała to również innym. Mówiła, że ja to jestem raczej bardziej wybuchowy i że musieli mnie przygotować do tego faktu. […] Tymczasem ja czuję tylko smutek bardziej niż cokolwiek. Jeszcze żal, że nie zostało mi to powiedziane w cztery oczy przez nią. Chociaż jedno słowo.

Źródło: Dorota Masłowska, *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*, Warszawa 2002.

Źródło: Na podstawie: R. Przybylska, *O języku polskim,* Kraków 2002, s. 37-41.

Polecenie 2

Czy rozmowa za pośrednictwem komunikatora internetowego bliższa jest pisanej czy mówionej odmianie języka? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Polecenie 3

Zapisz jedną ze swych rozmów z rówieśnikiem i wynotuj z niej cechy polszczyzny mówionej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzupełnij tekst, wybierając właściwe sformułowania spośród podanych.

We współczesnej polszczyźnie ogólnej wyróżnia się dwie podstawowe odmiany: język pisany i język mówiony. Są one różne / tożsame pod względem: stylistycznym, fleksyjnym, składniowym. Mają także taką samą / inną formę. Mowa żywa ma postać dialogu / monologu, ponieważ do zaistnienia komunikatu słownego potrzebna jest obecność nadawcy i odbiorcy, których role są niezmienne / przemienne. Z uwagi na brak kontekstu sytuacyjnego w tekstach mówionych / pisanych konieczne jest stosowanie środków zespolenia / elementów pozatekstowych, odpowiadających za spójność / walory estetyczne tekstu.

Ćwiczenie 2

Podaj 10 cech charakterystycznych dla języka pisanego.

- język pisany
  -
  -
  -
  -
  -
  -
  -
  -
  -
  -

Ćwiczenie 3

Dopasuj podane sformułowania do właściwej rubryki w tabeli.

Język pisany

Język mówiony

- przemienne role nadawcy i odbiorcy
- prosta i swobodna składnia
- aluzje
- zdania wielokrotnie złożone
- dbałość stylistyczna i składniowa
- zaimki i spójniki jako środki zespolenia
- słownictwo neutralne
- pozawerbalne środki wyrazu
- potocyzmy
- różnorodne słownictwo
- ekspresywizmy
- elipsy
- bezpośrednie zwroty do nadawcy i odbiorcy
- dominacja zdań pojedynczych
- ubóstwo synonimów
- kontekst sytuacyjny
- forma monologu
- forma dialogu

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z poniższym fragmentem z kryminału *Koniec świata w Breslau* Marka Krajewskiego, a następnie wymień wszystkie wyrazy pełniące funkcję środków zespolenia.

Marek Krajewski

Koniec świata w Breslau

Wyjął z kieszeni wczorajszą „Süddeutsche Zeitung" i jeszcze raz przeczytał informację o śmierci znanej berlińskiej aktorki teatralnej Sophie von Finckl. Pod nekrologiem znalazł się wywiad ze słynną skrzypaczką Elisabeth Körner, serdeczną przyjaciółką zmarłej. Pani Körner po raz pierwszy ujawniła w tym wywiadzie tajemnicę Sophie: otóż była ona już wcześniej zamężna, a jej mężem był wysoki funkcjonariusz wrocławskiej policji, Eberhard Mock. Anwaldt przeczytał to wszystko raz jeszcze i pomyślał o wybaczeniu. Potem wrzucił gazetę do trybów śmieciarki i zszedł w dół betonowymi schodami.

Źródło: Marek Krajewski, *Koniec świata w Breslau*, Warszawa 2003.

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z recytacją wiersza *Pierwsza piosenka* Edwarda Pasewicza i odpowiedz na pytanie, które elementy języka dominują: mówionego czy pisanego. Odpowiedź uzasadnij.

Nagranie dostępne pod adresem https://zpe.gov.pl/a/D1A455fdV

Nagranie dźwiękowe Pierwsza piosenka.

Pierwsza piosenka

Puch, zapach, pamięć nieskomplikowana.
Skorupka winniczka zgnieciona pod butem.
Dzwonecznik z utopioną muchą.
Kamień nad Kwisą. Jajecznica rankiem.
Ręczna robótka przy samochodzie,
jazda bez świateł po wąskiej ulicy.
Szelest tej kurtki, znajomy tak bardzo,
że o pomyłce nie może być mowy.
A jednak to tylko nerw pod powieką
drga bezradnie i dręczy.
Noc w ramach zemsty nie przychodzi wcale.

Źródło: *Pierwsza piosenka*, [w:] Edward Pasewicz, *Dolna Wilda*, Łódź 2002.

Ćwiczenie 6

Odpowiedz na pytanie, do jakich cech języka mówionego odwołują się memy internetowe?

Ćwiczenie 7

Stwórz własny mem internetowy, wykorzystując cechy języka mówionego.

Ćwiczenie 8

Przekształć tekst swojego mema w anegdotę napisaną zgodnie z regułami pisemnej odmiany języka.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Język mówiony i język pisany

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:
Zakres podstawowy
Cele kształcenia – wymagania ogólne
II. Kształcenie językowe.
1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku.
2. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystanie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
II. Kształcenie językowe.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:
2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;
3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:
4) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, elipsy, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu;
5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
III. Tworzenie wypowiedzi.
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- podaje przykłady związane z komunikacją;

- wskazuje na użytą w tekście odmianę języka;
- wypisuje z tekstu cechy charakterystyczne dla wybranej odmiany języka;
- wymienia różnice między językiem mówionym a pisanym, oficjalną a nieoficjalną odmianą języka pisanego;
- podaje wyznaczniki języka pisanego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o wyszukanie w papierowym lub internetowym *Słowniku języka polskiego* definicji pojęć: komunikacja językowa, komunikatywny, komunikować.

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie podają przykłady komunikacji i wspólnie je omawiają. Następnie nauczyciel zadaje uczniom pytania, jak się na co dzień komunikują i czy można się porozumiewać bez znajomości mowy i pisma.
2. Nauczyciel robi krótkie wprowadzenie do lekcji, np.:
   Komunikacja ludzi pierwotnie miała postać żywej mowy. Pismo ma zatem wobec niej charakter wtórny. Narodziło się ono kilkanaście tysięcy lat temu i na początku przybierało formę rysunków w jaskiniach i na tabliczkach glinianych. Taka forma nosi nazwę pisma piktograficznego. Kolejną fazą w dziejach jest pismo ideograficzne,

składające się z jednostek symbolizujących cząstki wyrazów i wyrazy. Taką postać mają hieroglify egipskie i pismo chińskie. Następnie pojawia się pismo fonetyczne (znaki odzwierciedlają dźwięki) – najpierw sylabiczne, a potem alfabetyczne. Ponadto można wyróżnić pismo złożone, czyli mieszane, łączące wymienione wcześniej systemy. Pismo alfabetyczne stworzyli Grecy ok. 1000 r. p.n.e.: wykorzystali fenickie zapisy spółgłosek sporządzone na tabliczkach klinowych. Dodali do nich samogłoski, a także zmienili kierunek pisma na od lewej strony do prawej. Z greckiego alfabetu powstał alfabet łaciński.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Wprowadzenie" oraz „Przeczytaj". Następnie chętna osoba przedstawia krótkie podsumowanie materiału.
2. Uczniowie analizują mapę myśli w sekcji multimedialnej, a następnie czytają podany fragment tekstu i decydują, którą z odmian języka ogólnego on reprezentuje – polszczyznę pisaną czy mówioną. Wypisują obecne w tej wypowiedzi cechy charakterystyczne dla wybranej odmiany języka.
   Polecenia 2 i 3 z tej sekcji uczniowie wykonują w parach.
3. Prowadzący zapowiada uczniom, że w kolejnym kroku będą rozwiązywać ćwiczenia – od najprostszych do najtrudniejszych (zadania od 1 do 6). Każdy z uczniów robi to samodzielnie. Po ustalonym czasie wybrani uczniowie przedstawiają odpowiedzi, a reszta klasy wspólnie ustosunkowuje się do nich. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne informacje, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania podsumowujące:
   - Jakie są naistotniejsze różnice między językiem mówionym a pisanym?
   - Jakie są różnice pomiędzy oficjalną a nieoficjalną odmianą języka pisanego?
   - Jakie są wyznaczniki języka pisanego, aby był on zrozumiały dla odbiorcy?

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują w domu ćwiczenia 7 i 8 z sekcji „Sprawdź się".

Materiały pomocnicze:

- Aleksander Wilkoń, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny,* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000.
- J. Lalewicz, *Komunikacja językowa i literatura,* Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimedium z sekcji „Mapa myśli”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.